

Estetisk-filosofiska fakulteten

Britt Bertilsson

Erica Levenius Frost

”Min dialekt är så yeee yeee wow wow”

En undersökning av gymnasieungdomars attityd till
dialekter

”My dialect is so yeee yeee wow wow”

A study of upper secondary school students' attitude towards dialects

Uppsats med språkdidaktisk inriktning
15 hp

Svenska D, lärarinriktad kurs
30 hp

Datum/Termin: Vt 2010

Handledare: Björn Bihl

Examinator: Jessica Eriksson

Abstract

The aim with this study is to examine the attitude towards dialects among upper secondary school students living in two different regions in Sweden. To achieve this aim, the following questions were asked:

- What attitude do young people have towards dialect in general, and towards their own and other people's dialect in particular?
- Are there any differences in attitudes towards dialects partly between the two different regions, partly between the different educational programs?
- What factors may affect the students' attitude towards dialects?

To meet the purpose, a quantitative/qualitative questionnaire was designed which was answered by students from four different classes in two different upper secondary schools, one in western Sweden and one in upper Dalecarlia. The result shows that these students in general have a positive attitude towards dialects. On account of the considerable attention that the different dialects in Dalecarlia has met with in both research and in different medial contexts, there were reasons to believe that the young people from Dalecarlia would have a stronger feeling towards their own dialect. Instead, the result of this study shows that it was the young people from western Sweden who were explicitly positive towards their own dialect. Nevertheless, it is difficult to point out any particular factors that could possibly be the basis of young people's developing of attitude.

Sammandrag

Syftet med denna studie är att undersöka attityden till dialekter hos gymnasieungdomar från två olika regioner. För att uppnå detta syfte utgick vi från följande frågeställningar:

- Vad har ungdomar för attityd till dialekt i allmänhet och till sin egen och andras dialekt i synnerhet?
- Föreligger det någon skillnad i attityd till dialekter dels mellan de olika regionerna, dels mellan de olika gymnasieprogrammen?
- Vilka faktorer kan påverka elevernas attityd till dialekt?

För ändamålet utformades en kvantitativ/kvalitativ enkät som besvarades av elever från fyra olika klasser i två gymnasieskolor, en i Västra Götaland och en i Ovansiljan i Dalarna. Resultatet visar att dessa ungdomar har i allmänhet en positiv attityd till dialekter. Med anledning av den stora uppmärksamhet som dalmålen rönt i samtida forskning och i massmediala sammanhang fanns det skäl att anta att ungdomarna i Ovansiljan skulle ha en stark känsla för sin egen dialekt. Dock visar resultatet av denna enkätundersökning att det istället var ungdomarna från Västra Götaland som var mest uttalat positiva till sin egen dialekt. Det är emellertid svårt att peka ut några enskilda faktorer som kan tänkas utgöra grund för elevernas utveckling av den attityd de påvisar.

Nyckelord: dialekt, attityd, gymnasieungdomar, Västra Götaland, Ovansiljan

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
2. BAKGRUND	3
2.1 DEFINITION AV SPRÅK OCH DIALEKT	3
2.1.1 Vad är ett språk?	3
2.1.2 Vad är en dialekt?.....	4
2.2 KARAKTERISTISKA DRAG I VÄSTGÖTAMÅL OCH OVANSILJANSMÅL	5
2.2.1 Götamål och västgötamål	5
2.2.2 Sveamål och ovansiljansmål.....	6
2.3 SPRÅK I OLIKA PERSPEKTIV.....	7
2.3.1 Språklig variation.....	7
2.3.2 Språk och social klass	8
2.3.3 Språk och prestige	9
2.4 SKOLAN OCH DIALEKTER	9
2.4.1 Styrdokument	9
2.4.2 Skola och språklig variation.....	10
2.4.3 Skola och dialektutjämning	11
2.5 ATTITYDER TILL DIALEKT.....	13
2.5.1 Definition av attityd.....	13
2.5.2 Attityd till dialekter från regering och riksdag	13
2.5.3 Individuella attityder	14
2.5.4 Dalmålets och västgötamålets ställning hos lokalbefolkningen	15
3 METOD	19
3.1 VAL AV METOD.....	19
3.2 URVAL	19
3.3 UTFORMNING AV MÅTINSTRUMENT.....	19
3.4 GENOMFÖRANDE.....	20
3.5 ETISKA ASPEKTER	20
3.6 METODKRITIK OCH TILLFÖRLITLIGHET	20
3.6.1 Reliabilitet och validitet.....	21
4. RESULTAT	23
4.1 INFORMANTBESKRIVNING	23
4.1.1 Fördelning av informanter.....	23
4.1.2 Informanternas boendesituation.....	23
4.2 DIALEKTBEGREPPET	25
4.3 ATTITYD TILL DIALEKT	27
4.4 BRUKANDE AV DIALEKT	31
4.5 DIALEKT I SKOLAN	32
4.6 DIALEKT I SAMHÄLLET	33
5. DISKUSSION	36
KÄLLFÖRTECKNING	42

1. Inledning

I Sverige finns en mångfald av språklig variation som vi till en del uppfattar som olika dialekter. Speciella uttryck och skiftande språkmelodi är kanske det första som fångar ens uppmärksamhet när man besöker en ny ort. Likaså reagerar örat omedelbart om en främmande dialekt talas i ens egen hemort. Olika dialekter har genom tiden belagts med olika epitet och människorna som talar en dialekt uppfattas inneha olika egenskaper. Vem har inte hört talas om "dryga stockholmare", "bonniga västgötar" och "goa' gubbar" från Göteborg?

Vårt personliga intresse för dialekter har under vår studietid ökat i omfattning då det i vår klass funnits studenter som talat bland annat skånska, östgötska och värmländska. I vår egen studiegrupp har skillnaderna mellan västgötska och dalmål gett upphov till intensiva diskussioner och i vissa fall rena missförstånd, för vad betyder egentligen ordet *grina*?

Historiskt sett har dialekter haft en skiftande ställning i den svenska skolan. Från att ha varit tämligen styvmoderligt behandlade borde nu undervisning om dialekter inta en given plats i svenskämnet då det i svenskämnets styrdokument nämns termer såsom *språkmedvetenhet* och *språklig variation* (Skolverket 2009). Från vissa regionala håll märks också en förändrad attityd till dialekter, då till exempel företag i norra Dalarna i samarbete med skolan börjat premiera elever som talar det traditionella Älvdalsmålet. Emellertid har vi inte märkt någon sådan attitydförändring i skolorna under våra egna VFU-perioder i vår egen region i Skaraborg. Därför tycker vi det vore intressant att utföra en undersökning om ungdomars attityd till dialekter. Vi skulle också vilja ta reda om det föreligger någon skillnad mellan ungdomarnas attityd i dessa två olika regioner.

1.1 Syfte och frågeställningar

Detta arbete har som syfte att med utgångspunkt i en kontrastiv studie utreda attityden till dialekter hos gymnasieungdomar från två olika regioner.

För att uppnå detta syfte utgår vi från följande frågeställningar:

- Vad har ungdomar för attityd till dialekt i allmänhet och till sin egen och andras dialekt i synnerhet?
- Föreligger det någon skillnad i attityd till dialekter dels mellan de olika regionerna, dels mellan de olika gymnasieprogrammen?
- Vilka faktorer kan påverka elevernas attityd till dialekt?

2. Bakgrund

2.1 Definition av *språk* och *dialekt*

2.1.1 Vad är ett språk?

I Nationalencyklopedin (NE 2010) finns följande definition av ordet *språk*: "mänskligt system för kommunikation, känslouttryck och konstnärliga ändamål med en uppsättning ord och ordförbindelser som kombineras enl. vissa grammatiska regler". Bengt Pamp (1978:9) nämner även att språket ses som den handling som skiljer oss rent intellektuellt från djuren. Detta *språk* kan också vara beteckning för ett *nationalspråk*, som till exempel svenska och engelska. Ett nationalspråk är ofta liktydigt med begreppet *riksspråk*, som betecknar den språkvariant i ett land som har hög status och betraktas som normerande, framför allt i skriftliga sammanhang (a.a.:9).

För att urskilja ett språk från ett annat kan följande kriterier tillämpas: "är oförståeligt för utomstående", "har hävdats vara ett eget språk av de egna talarna", samt "har historiskt använts som skriftspråk" (Andersson, 2001:38). Det visar sig dock, då de till exempel appliceras på språk och dialekter i vårt eget närområde, vara betydligt mer komplicerat än vad man kan tro. Lars-Gunnar Andersson refererar till Östen Dahl, som menar att det finns ett flertal av det vi skulle fastställa som svenska dialekter som mer än väl uppfyller minst ett av ovan nämnda kriterier. Bland dessa nämns till exempel skånska, gutamål och ovansiljansmål (a.a.:38). I jämförelse med språk som romani, samiska och meänkieli som erkänts som minoritetsspråk i Sverige kan man ställa sig frågan om inte också tidigare nämnda dialekter kvalificerar sig som språk. Gränserna för vad som kan betraktas som språk eller dialekt är av allt att döma svävande. Dock finns en rådande uppfattning i västerlandet om att språk definieras utifrån historiska och politiska sammanhang medan dialekter definieras språkligt (Andersson 2001:41). Ett metaforiskt uttryck menar att "språk är dialekter med flotta och armé" (a.a.:41). Detta kan exemplifieras genom att studera hur språket serbokroatiska som talades i före detta Jugoslavien, efter uppdelningen i separata, självständiga nationer, kommit att delas i två separata språk: serbiska och kroatiska. Detta ger anledning att anta att språket bestäms mer utifrån gällande politiska omständigheter än av språkliga skillnader.

2.1.2 Vad är en dialekt?

I en allmän vokabulär förstås ordet *dialekt* som en talad variant av det inhemska språket som avgränsas av ett landskap eller annat geografiskt område (NE 2010). I denna definition förstås *dialekt* som en variation av rikssvenskan fast med ett dialektalt uttal. Dock verkar definitionen vara mer komplex än så. Gertrud Pettersson (2005:202) använder termerna *riksspråk* och *genuin dialekt* då hon försöker reda ut begreppen kring vem som använder respektive språk. Med en äkta, eller genuin, dialekt menas i detta sammanhang att den bara kan förstås av de som talar samma dialekt: till exempel älvdalsmål, gutamål och svenska dialekter i Österbotten, Finland. Vidare menar Pettersson (a.a.:209) menar att dialekternas särdrag utvecklats på två olika sätt genom språkhistorien. Det första exemplet som nämns visar på så kallade *arkaismer*. Arkaismer är språkliga drag som funnits i fornspråket men som gått förlorade i rikstalspråket samt i andra dialekter. Det andra särdraget Pettersson beskriver kallas novationer och består av nya språkliga särdrag som inte heller förekommer i rikstalspråket eller i andra dialekter.

Andersson (2004:60f) beskriver en språkvetenskaplig tolkning av dialektbegreppet som fokuserar mer på de olika språkvariabler som ligger till grund för olika variationer i språket. Dessa variabler menar Andersson står att finna i olika nivåer av språket och är inte alltid så lätta att avgränsa. Dessa variabler är:

- fonologiska variabler, där konsonanter och vokaler uttalas på skilda sätt, till exempel bakre och främre *R* eller tunt och tjockt *L*
- morfologiska variabler, där ord i bestämd form kan sakna helt eller ta en annan deklination: *huse* – *huset* i bestämd form, *boka* – *boken* i bestämd form
- lexikala variabler, där enstaka ord eller ord i olika ordkombinationer kan variera såsom *blev rädd* – *vart rädd*, *väl* – *la*
- syntaktiska variabler, där ord antar olika former som *till han* – *till honom* i objektsform

(Andersson 2004:60f)

Distinktionen mellan dialekt och riksspråk kan beskrivas i termer av en gradskillnad där fyra olika begrepp nämns (Andersson 2004:61). Skalan utgår från riksspråket, eller som Andersson väljer att benämna det, *standardspråket*, som torde vara ett språk som inte

avslöjar talarens geografiska härkomst. Vidare på skalan följer ett *regionalt standardspråk* som kan härledas till de fem större regionerna i Sverige. Dessa regionala standardspråk benämns som ett sydsvenskt, västsvenskt, mellansvenskt, uppsvenskt/norrländskt och ett finlandssvenskt. En *utjämnad dialekt* är den som talas i städer och på landsbygd och som då anses vara en mer förståelig variant av en *genuin dialekt*. Det som här avses med genuin dialekt avskiljer sig från riksspråket på samtliga plan dvs. fonetiskt, fonematiskt, morfologiskt, syntaktiskt samt lexikalt. Pettersson (2005:202) anser att dessa termer är att liknas vid två ytterligheter på en skala som innehåller två ytterligare mellanlägen. Dessa två mellanlägen består av något Pettersson kallar *regionalt riksspråk* samt *utjämnad dialekt*. Om någon idag anser sig tala genuin dialekt innebär det att avvikelserna från standardspråket är tydligt märkbara på flera olika språkliga nivåer, och att det i stort sett endast är människor från samma by som förstår varandra fullt ut (Andersson 2004:62). Enligt Pettersson (2005:202) befinner sig merparten av befolkningen i mittenfåran på den här skalan, då relativt få människor kan anses tala utan någon som helst dialekt, samtidigt som de så kallade genuina dialekterna heller inte talas av särskilt många numera.

2.2 Karakteristiska drag i västgötamål och ovansiljansmål

2.2.1 Götamål och västgötamål

Dialekterna i Sverige delas vanligtvis in i sydsvenska mål, götamål, sveamål, norrländska mål, östsvenska mål och gotländska mål (Pettersson 2005:207). Avgränsningarna är geografiska och är att betrakta som generellt och översiktligt hållna, och några direkt tydliga gränser är ibland svåra att urskilja. Bland götamålen är västgötiskan det centrala (Landtmanson 1952:3). Även inom västgötamålet kan en mångfald av olika mål påvisas, men det centrala eller egentliga västgötamålet anses vara skaraborgska¹ (a.a.:8f). Bland flera kännetecknande drag kan nämnas följande:

- *R*-ljud uttalas skorrande i början av ord eller i början av sammansättningsled samt som slutljud efter vokal, medan det uttalas som tungspets-*r* i de flesta andra fall.
- *L*-ljudets uttal alterneras mellan att vara tunt eller tjockt.

¹ Landskapet Västergötland bestod tidigare av två län, Älvsborgs län och Skaraborgs län. Idag utgör landskapen Västergötland, Dalsland och Bohuslän storlänet Västra Götaland.

- riksspråkets *å*-ljud, stavat *o*, uttalas som *ô* (ett halvstängt *ö*-ljud)= *korv* > *kôrv* och *hoppa* > *hôppa*
- Riksspråkets *u*-ljud uttalas som *o* framför dubbeltecknat *g*: *tugga* > *togga*, och som *å* framför dubbeltecknat *b*: *gubbe* > *gåbbe*.
- Riksspråkets *y*-ljud uttalas som *ô*: *tyst* > *tôst*
- Bindevokaler i sammansatta substantiv: *pann-e-kaka*, *bonn-a-gård*

(Landtmanson 1952:33)

2.2.2 Sveamål och ovansiljansmål

Sveamålet talas i en stor region och brukar därför delas in i två delar, en nordligare del som kallas uppsvensk samt en sydligare del som benämns mellansvensk. Bland sveamålen uppbär Uppland samma ställning som Västergötland gör i götamålen. Sveamålen har följande utbredning: Gästrikland, södra Hälsingland, sydöstra Dalarna, östra Västmanland, norra och östra Södermanland. Dessa mål brukar benämnas som uppsvenska. Inom sveamålen intar det särskilda dalmål som talas i Öster- och Västerdalarna en särställning, tack vare sin ålderdomliga karaktär och ansenliga variation som förekommer där (Wessén 1954:30). Denna variation eller dialektsplittring, är så stor att det kan skilja sig inom olika byar hur man talar (Pamp 1978:111).

Målen i Dalarna kan i sin tur delas upp i tre grupper och längst i norr, i Idre-regionen, talas en dialekt som är nära besläktad med det norska språket. Längre söderut talas dalabergslagsmål, men den grupp som traditionellt tilldragit sig störst intresse från språkforskare är det mål som talas i Siljansområdet och framförallt den i Ovansiljan. I denna grupp i sin tur, har älvdalsmålet blivit i särklass mest uppmärksammat (Pamp 1978:111).

Som tidigare nämnts förekommer en närmast oändlig variation inom ovansiljansmålet och en heltäckande beskrivning vore alltför omfattande att redogöra för. Några få utvalda drag som kännetecknar ovansiljansmålet är därför som följer:

- Jag (första person pers. pron.) blir *i*, *ig* (Hultgren 1983: 29)
- Tredubbla negationer: *itjä a dhå inte ig ing kullå* – 'icke har då inte jag ingen kulla' (Pamp 1978: 114)

- Slutljudande *t*-ljud faller bort i trycksvaga stavelser, t.ex. *huset* > *husä*. Samma i supinum: *målat* > *måla* (Wessén 1958: 31)
- Personböjning är välbevarad, i Älvdalen t ex (vi) *irum(äro)*, (Pamp 1978:114)
- Tilljämning av vokaler, *baka* > *bååkå* (Pamp 1978:112)

2.3 Språk i olika perspektiv

2.3.1 Språklig variation

Språk och dialekt har enligt Pamp (1978:13) både en enande och en splittrande funktion. Språkvariationer kan sägas vara ett resultat av splittringar orsakade av förändringar. Det som inom ett dialektområde markerar en enhetlighet och en gemenskap, betonar samtidigt olikheter och utanförskap gentemot ett annat område. Känslan av att tillhöra en gemenskap är ett grundläggande behov hos de allra flesta. Jan Einarsson resonerar om människans olika behov av att vara del av olika gemenskaper, varpå språkvariationer som förstaspråk kontra minoritetsspråk eller dialekter kan vara ett exempel. Att klargöra betydelsen av till exempel en dialekt som ett kulturdrag som påvisar en människas identitet och markerar hennes ursprung (Einarsson 2009:39) utgör ytterligare en anledning till *varför* det är viktigt att studera språklig variation.

Einarsson talar om den identitetsmarkör som en dialekt eller förstaspråk utgör, och som stärker människan i hennes identitet. Idag är det också viktigt att fortlöpande uppdatera sin kännedom om olika språkvariationer då det i olika sammanhang ständigt uppkommer nya varianter eller olika *-lekter* som Einarsson benämner dem (2009:212f). Dessa språkliga varianter innefattar inte bara det talade språket utan även skrivet språk och språk i andra kommunikativa sammanhang. Efterledet *-lekt* betecknar språkvariationer innehållande olika drag som kan vara geografiskt, sociokulturellt och biologiskt betingade, motsvarande *geolekter*, *sociolekter* respektive *sexolekter*. Termen *kronolekt* avser de språkvariationer som kan associeras med talarens ålder (Einarsson 2009:193).

Att vara barn, tonåring och så till slut pensionär innebär en indelning i olika åldersgrupper, som också medför olika åldersgraderingar vad gäller språk. Ungdomstiden, av Einarsson (2009:195) beskriven som den mellan 13 till 23 år, präglas av uppbrott från olika företeelser, inte minst vad gäller språkliga varieteter. Anpassning till olika grupper och nya sammanhang

under ungdomstiden är tydlig då man försöker närma sig och efterlikna en annan människas språk eller dialekt om man har positiv inställning till densamma. På samma sätt intas en fjärmande attityd och man betonar gärna skillnader om man har en negativ inställning (Frisén & Hwang 2006:115). Den forskning som tidigare gjorts pekar främst på storstadsungdomars speciella kronolekt, men troligt är att även ungdomar från landsorten utmärker sin identitet med en egen ungdomskronolekt (Einarsson 2009:196).

2.3.2 Språk och social klass

I mångt och mycket är vi vårt språk. Sven O. Hultgren (1983:39) kallar det för ett ouplösligt band mellan vårt språk och vår sociala identitet och självuppfattning. Den engelske sociolingvisten Peter Trudgill (2000:27) redogör för hur dialektforskare som tidigare bara fokuserat på äldre människors språkbruk i isolerade miljöer insåg att det fanns variation även inom dessa små språkliga grupper. De började då även inkludera sociala aspekter i sina undersökningar för att få en mer korrekt bild av språkbruket. Även Einarsson (2009:155) menar att skillnaden mellan sociolekt och dialekt inte alltid är glasklar utan att de griper in i varandra på flera områden. Frågan om språk och social klass kan därför vara svår att diskutera på ett värderingsfritt sätt. En sanning tycks dock vara att ju mer utpräglad dialekt en person talar desto längre ner på den sociala rangskalan befinner han sig. Andersson (2004:66) anser att de olika sociolekterna kan definieras som de olika sociala klassernas skiftande språkbruk. Den språkliga variationen är störst i de lägsta sociala klasserna med den följd att exempelvis "snickarna i Kiruna och Trelleborg talar mer olikt varandra än vad advokaterna gör"(Andersson 2004:67).

Att den språkliga variationen är större i de sociala grupperna med lägre socioekonomisk standard finner man ytterligare bevis för i en avhandling utförd av Anna Gunnarsdotter Grönberg (2004:302 f). Forskaren fann där att eleverna på de praktiska programmen i viss mån var mer positiva och använde mer dialekt än de elever som gick på de teoretiska programmen. Grönbergs slutsats är att föräldrarnas och elevernas sociala status påverkade elevernas språkbruk.

2.3.3 Språk och prestige

Det är inte bara social klass som avgör hur vi uppfattar språkets status, olika sätt att tala förknippas även med vissa egenskaper, positiva såväl som negativa. Det så kallade riksspråket är förknippat med positiva och prestigefyllda kännetecken, såsom god ekonomi och hög utbildning som i sin tur ger inflytande och makt. Denna företeelse benämns följaktligen som att det riksspråkliga talet har *prestige* (Sandqvist & Teleman 1989:27). Senare språkforskning visar att män generellt talar mer dialekt än kvinnor (Grönberg 2004:288). Andersson menar att en orsak till detta kan vara att dialektalande är förknippat med vissa egenskaper som anses vara eftersträvansvärda för män. Dessa egenskaper kan till exempel vara styrka, tuffhet och sportighet. Detta fenomen kallar Andersson (1989:27) för *förtäckt prestige*. Även Hultgren (1983:31) pratar om begreppet *prestige* då han i sin doktorsavhandling hänvisar till en norsk undersökning som studerat språkbruket i ett samhälle i Nordnorge. Denna undersökning visar att befolkningen håller isär två språkliga varieteter trots att de hör hemma i samma talgemenskap. Invånarna växlar mellan språken beroende på situation och ämne. De använder standardspråk för att diskutera icke-lokala företeelser medan dialekten brukas för lokala värden. Hultgren menar härmed att de båda språkvarieteterna skiljer sig åt prestigemässigt (Hultgren 1983:31).

Sammanfattningsvis påpekar dock både Andersson (2004:67) och Einarsson (2009:157) att det finns människor som inte följer det förväntade mönstret inom sitt respektive språkbruk. Trots detta talar de allra flesta på ett för deras aktuella, sociala situation förväntat sätt.

2.4 Skolan och dialekter

2.4.1 Styrdokument

I olika läroplaner finns skolans övergripande uppdrag presenterat, medan det i kursplanerna för de olika ämnena finns beskrivet både vilket ämnesinnehåll och vilka kunskaper eleverna ska uppnå efter avslutade kurser. Vår svenska skola är målstyrd och i samtliga ämnen finns mål att sträva mot. I dessa mål finns kunskaper som eleverna ska inhämta beskrivna. Lärarens uppdrag består i att konkretisera och bryta ner dessa mål till en begriplig undervisning.

I kursplanen för ämnet svenska för gymnasieskolan slår man fast språkets stora betydelse för människans identitet. Detta nämns i ämnets syfte och finns uttryckligt presenterat i ett av strävansmålen som lyder: " eleven förstår språkets betydelse för identiteten och utvecklar förmågan att förstå sig själv och andra i ett kulturellt och historiskt sammanhang" (Skolverket 2000). Vidare nämns i beskrivningen av ämnets karaktär och uppbyggnad "att kunskaper i och om språk samt litteratur" ska vara ämnets huvudinnehåll samt att lärarens huvuduppgift är att stärka elevens språkutveckling.

Vidare skall eleverna i ämnet svenska få möjlighet att både ta del av och ta ställning kring vårt gemensamma kulturarv genom diskussioner. I ämnets syfte nämns vidare att elevens språkliga och kulturella identitet ska stärkas och eleven ska också erhålla lyhördhet för andras språk. Termen *språklig variation* nämns inte explicit, men i ett av strävansmålen som eleverna ska uppnå i ämnet finns följande formulering: "eleven utvecklar kunskap om det svenska språket, dess ständigt pågående utveckling, dess uppbyggnad, ursprung och historia, samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika" (Skolverket 2000). Fokus på språklig variation finns således implicit inbyggd på flera ställen i styrdokumentet för läraren att ta hänsyn till. Styrdokumentet föreskriver som synes att läraren i sin undervisning ska ta upp och belysa språket och dess historia. Även elevens individuella språkutveckling betonas men eleven ska också bli öppen för andras sätt att uttrycka sig (Skolverket 2000).

Det sistnämnda kravet kan tolkas så att eleverna ska lära sig bli toleranta mot sina medmänniskor, vilket också är ett övergripande mål för skolans uppdrag: att skapa förutsättningar för att trygga individer med demokratiska värderingar lämnar skolan för att kunna träda in i vuxen världen med goda förutsättningar att försörja sig och därigenom kunna bidra till samhällets utveckling (Lpf 94).

2.4.2 Skola och språklig variation

När modersmålsundervisningen inleds i mitten på 1800-talet påbörjas en likriktning vad gäller utbildningen i svenska språket (Thavenius 1999:138). Tanken är att svenskämnet skall vara det centrala bildningsämnet till skillnad från tidigare då de klassiska språken fyllt denna funktion. Skolan får nu en normerande och standardiserande funktion och en inriktning mot en så kallad enspråkighet inleds. Ett standardspråk får funktionen av en kanon på ett

liknande sätt som den litterära kanon har inom sitt område. En gräns upprättas för vad som anses passande, och variationer utesluts utan att någon rimlig grund kan nämnas och en uppdelning i bra och dåligt språk upprättas. Thavenius (1999:138) menar att denna gräns yttrar sig så att slutsatser om en elevs moral och intelligens kan dras med ledning av dennes språkbruk. Redan i folkskolans barndom förespråkas en språklig renhet där eleverna borde "aflägga de olika dialektbrytningare, så mycket så möjligt" (Einarsson 2009:152). Således kan ett dåligt eller vulgärt språk tyda på både låg moral och låg intelligens (Thavenius 1999:138).

Modersmålsundervisningens normerande arbetssätt har under denna tid även en fostrande funktion och man skapar på så sätt *ett* nationalspråk och *en* nationallitteratur för att åstadkomma *ett* folk. Man tänker att ett rent och vackert nationalspråk representerar folksjälén. Detta tankesätt är utbrett över Europa under denna tid då nationalismen flödar till den grad att man kan tala om en språklig Darwinism. "Språket var ett uttryck för rasens vitalitet, dess renhet, fasthet, ordning, moral – kort sagt dess manlighet" (Thavenius 1999: 140).

Vad gäller skolan i modern tid refererar Einarsson (2009:151) till en studie som Sven O. Hultgren gjort angående attityder till dialektanvändning i skolmiljö i övre Dalarna från 1983. Studien visar på ett fortsatt motsatsförhållande mellan dialekt och standardspråk i skolsammanhang. Språknormen i undervisningen är standardsvenska där dialekten har en undanträngd ställning. I denna studie märks en särskild avoghet mot dialekter i skolan av de lärare som är inflyttade och som själva inte talar traktens dialekt. Dessa lärare menar till och med att dialekten utgör ett hinder för inläring.

2.4.3 Skola och dialektutjämning

Intresset för att bevara dialekter är gammalt i Sverige (Pettersson 2005:203). Redan under senare delen av 1500-talet reser Johannes Bureus runt i landet och noterar olika dialektala drag. Ett mer systematiskt studium inleds under första delen av 1700-talet då en insamling av dialektala ord och uttryck resulterar i att några dialektordböcker publiceras. Detta intresse för ordförråd inom de olika dialekterna fortsätter in på 1800-talet då den stora ordboken *Svenskt dialektlexikon* utges (a.a.:203).

Trots detta stora intresse för dialekternas bevarande har en dialektutjämning skett i samhället, där skolan är en av flera aktörer i denna process. Det dialektala uttalet borde

enligt en gammal läsebok från 1840-talet bekämpas då det ansågs kunna påverka tankar i negativ riktning. Även senare forskning visar att lärare än idag betraktar elever som talar dialekt som mindre begåvade (Einarsson 2009:153). Andersson (2004:62) nämner å sin sida flera andra omständigheter som han anser ha bidragit till denna dialektutjämning. En av de mest betydelsefulla faktorerna som Andersson berör är industrialiseringen med den efterföljande urbaniseringen. Denna ökade möjlighet till kommunikation mellan människor, både vad gäller fysisk förflyttning och språklig interaktion, utgör tillsammans med medias växande betydelse för samhällsutvecklingen en allt större faktor i dialektutjämningsprocessen menar Andersson (a.a.:62).

Enligt Einarsson (2009:150) visar nya forskningsrön som redovisats av Margareta Svahn² att i de generationer som är födda efter 1980 talar väldigt få personer genuin dialekt idag. I skolan är standardsvenskan riktlinjen och dialektala uttryck rättas i skrift men även i muntliga framställningar korrigeras elever som talar dialekt. Vidare menar Svahn (Einarsson 2009:151) att svenskar i allt högre grad kommer att växla mellan en utjämnad dialekt och ett regionalt standardspråk. Emellertid verkar geografisk hemvist ha fortsatt betydelse för språklig variation då Grönberg (2008:58) i en avhandling visat att det trots allt föreligger skillnader i ungdomars tal beroende på var de bor. Den geografiska hemvisten anses ha större betydelse för språkbruket än andra faktorer som kön, programval på gymnasiet och livsstil.

I en statlig utredning från 2002 förordas olika pedagogiska förhållningssätt till dialekter där det särskilt lyfts fram att det är viktigt för den enskilde elevens identitet och språkutveckling att få använda sin dialekt i skolan (Einarsson 2009:154). Målet är att eleven ska kunna känna stolthet för sin dialekt och att den inte utgör något hinder för inläring. Samtidigt bör eleven göras medveten om att språkliga variationer kan uppfattas på olika sätt i olika situationer. Ett avvikande tal kan i vissa sammanhang medföra att eleven inte uppfattas av omgivningen som det var avsett, vilket gör förmågan till språkväxling nödvändig.

² Margareta Svahn är forskningschef på dialektavdelningen vid Institutet för språk och folkminnen.

2.5 Attityder till dialekt

2.5.1 Definition av attityd

Enligt Nationalencyklopedin betyder ordet *attityd* en "(tydligt visad) inställning till viss person el. företeelse" (NE 2010), och anses bestå av tre komponenter: den *kognitiva*, som visar vad en person tror eller upplever sig veta om något, den *affektiva*, som förtydligar vilka känslor en person har för en person eller företeelse, en positiv eller negativ syn. Slutligen finns så den *intentionella* komponenten som avser det sätt på vilket en person handlar då den kommer i kontakt med en företeelse. Attityder sägs variera i betydelse men även i styrka, då uppfattningen om olika personer och företeelser kan variera från att vara starkt negativa till starkt positiva. En starkt negativ attityd brukar benämnas som en fördom.

Enligt ovan nämnda begreppsförklaring förstås en *attityd* vara baserad på en till stor del subjektiva värderingar, vilket kan göra det problematiskt att diskutera attityder till dialekter på ett objektiva sätt (Söhrman, 1997:26). Ingmar Söhrman menar även att det i samhället finns attityder som uppfattar rikssvenska eller standardspråket som mer positivt än dialekter, som då kan anses som mindre bildat. En bidragande orsak till denna hållning kan vara att det tidigare förhöll sig så att universitet och större högskolor, som betecknade ett högre mått av bildning, fanns i de större städer där man ansågs tala rikssvenska.

2.5.2 Attityd till dialekter från regering och riksdag

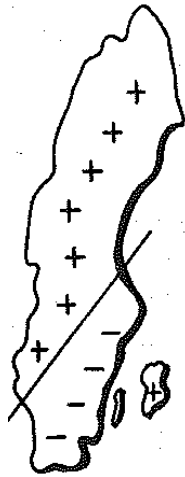
Inför den nya språklag som trädde i kraft den 1 juli 2009 framlades en motion om att främja dialekter (Sveriges Riksdag 2008). I denna motion, som presenterades från socialdemokratiskt håll, betonas vikten av att främja dialekter som en viktig del av vårt kulturarv. I motionen menar man att genom de stora förändringar som skett i samhället under det senaste århundradet tenderar dialekter att gradvis utjämnas för att till slut ingå i något som kan kallas ett riksspråk. För att inte språkliga variationer som dialekter ska anses som fult språk och därmed också bidra till dess upphörande menas i denna motion att "en positiv inställning är avgörande för dialekternas fortlevnad" (a.a.). Dessutom understryks det i motionen om det angelägna i att skolan undervisar om dialekter men att det även krävs "attitydförändrande insatser riktade mot allmänheten" (a.a.). I följande beredningsarbete valde man dock sedan att i kulturutskottets betänkande avstyrka denna motion. Resultatet

av den nya språklagen erkänner svenskan som huvudspråk och finska, jiddisch, meänkieli, romani och samiska som nationella minoritetsspråk och lämnar därmed dialektbegreppet onämnt.

2.5.3 Individuella attityder

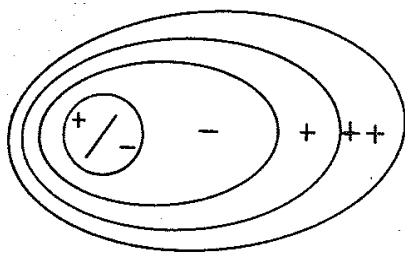
Enligt Einarsson (2009:222) är ett vanligt förhållningssätt till sin egen dialekt en viss kluvenhet. Detta synsätt är ett resultat av en inre konflikt som kan förklaras genom ett samspel av två principer som Einarsson kallar solidaritetsprincip samt statusprincip. Den senare förklaras av att vi gärna vill tillhöra en grupp i samhället som har hög status, som till exempel högutbildade och höglönlade och därför väljer att tala som dem. Den förra principen bygger på att vi vill vara solidariska med vårt ursprung som kan gälla både social klass och geografisk hemort. Detta motsatsförhållande skapar den inre ambivalens som många bär på till sin egen dialekt. Även Andersson (2004:140) talar om vårt tveeggade förhållande till vårt språk och går så långt att han kallar det för en schizofren inställning.

Andersson (2004:141) diskuterar attityder till olika dialekter i termer av maktrelationer, stereotypa åsikter, egenkritik och misstro mot grannar. I en enkätundersökning, gjord 1973 (a.a.:139), kryssade människor på en Sverigekarta vilka dialekter de var mest positiva till. Resultatet visar att vi generellt är mer positiva till dialekter från de norra och västliga delarna av Sverige, se figur 1. Kartan visar tydligt att attityden är minst positiv till dialekter som talas i Gävle, vidare ner mot Stockholm och slutligen i södra Sverige. Makten i Sverige har genom historien oftast koncentrerats till regionen runt Stockholm. Andersson antar att detta är en anledning till att vi ogillar dialekten i den regionen då vi känner oss hotade av och underlägsna stockholmarna.

Figur 1 Det allmänna mönstret (Andersson 2004:140).

Enligt Andersson (2004:141) finns det även ett egocentriskt mönster som vi grundar våra attityder utifrån. Enligt detta synsätt har vi, som tidigare nämnts, ett klivet förhållande till vår egen dialekt. Det råder dock inget tvivel om att vi oftast klart ogillar våra närmaste grannars dialekt. Med hjälp av figur 2 illustreras detta förhållande. Andersson nämner göteborgarnas närmast hånfulla inställning till västgöten som exempel på detta. En regel tycks vara att de dialekter vi tycker bäst om är de som ligger längst bort från vår egen.

Figur 2 Det egocentriska mönstret (Andersson 2004:141).

2.5.4 Dalmålets och västgötamålets ställning hos lokalbefolkningen

Intresset för att bevara dalmålet måste anses som stort hos ortsbefolkningen i Ovansiljan. 1998 skapas en paraplyorganisation för språk och hembygdsföreningar men även enskilda

personer som kallas Dalmålsakademin. Uppgifterna för akademien är att stödja följande ändamål:

- främja dalmålsens fortlevnad
- genom information till institutioner, föreningar och enskilda sprida kunskap om de enskilda folkmålsens i Dalarna betydelse
- skapa förutsättningar för folkmålsens dokumentation

(Mora kommun/Dalmålsakademin 2005:6)

En av de första aktiviteterna som akademien genomförde var en enkätundersökning som belyste ortsbarnas attityd till den lokala dialekten. Denna enkät, som kallas Dalmålsstudien, innehåller ca 12 000 svar som visar att mellan 74 och 94 procent av föräldrarna var positiva till att deras barn skulle få undervisning i dialekt i skolan. Vidare fann man att endast 4,5 procent av barnen i Mora kommun ansågs sig vid tiden för enkäten kunna *dalska*, vilket är den korrekta benämningen på genuint dalmål. Resultatet från denna studie medförde att Mora kommuns skolplan förändrades och följande formulering lades till i den: "Varje barn/elev skall inom ramen för ett vidgat språkbegrepp medges möjlighet till ökad kännedom om och förståelse av dalmålet" (Mora kommun/Dalmålsakademin 2005:8). Denna förändring i skolplanen befarades emellertid ge upphov till alltför höga undervisningskostnader vilket gjorde att kommunen ville utesluta dessa formuleringar. Kraftfulla protester från ledamöterna i Dalmålsakademin medförde dock att dessa åtgärder inte blir verklighet. Ytterligare en kommun, nämligen Älvdalen, har i sin skolplan utformat direktiv om hur undervisning ska bedrivas rörande sin dialekt älvdalskan.

Under 2004 undersöker Dalmålsakademin vilka åtgärder som gjorts under åren och finner att ordböcker och ordlistor på dialekt nu finns i flera av kommunerna i Ovansiljan som Mora, Orsa, Rättvik, Sollerön och Älvdalen. Det finns även exempel på grammatikor och andra typer av skrifter samt en *Mormålsbibel* (a.a.:9). Under året arrangerar också Sveriges största språkförening *Ulum Dalska* i samarbete med bland annat Uppsala universitet för första gången ett seminarium som kallas "*Första konferensen om älvdalska*" (*Fuost konferensn um övdalsku*). Under samma tid spelas musikalen *Ođerwais* helt och hållet på älvdalska och på Sollerön samma sommar spelas teater på sollerömål.

Under åren 1994-95 genomfördes ett projekt inom Mora kommun. Projektet döptes till "Dalmål i skolan". Projektets syfte formulerades som följer:

Det övergripande syftet med projektet är naturligtvis att delta i ansträngningarna för att bevara dalmålet levande. Meningen är också att arbetet ska medverka till att höja statusen för lokalspråken i samhället, att sprida kunskapen om att två- eller flerspråkighet *inte* är ett hot mot kunskaper i svenska, utan tvärtom ger ett ökat språkligt medvetande samt att uppmuntra föräldrar att föra det lokala språket vidare till sina barn. Det mer konkreta syftet är att inom skolan pröva arbetsmetoder, som bidrar till att minoritetsspråk kan överleva. Projektarbetet inkluderar framställande av läromedel i mån av tid och resurser. (Mora kommun/Dalmålsakademien 2005:4)

Projektet resulterade i att ett omfattande undervisningsmaterial togs fram för skolans samtliga ämnen och detta publicerades i ett digert dokument på Kulturskolans hemsida hemmahörande på kommunens hemsida (a.a.:12). Emellertid får undervisningen på dalmål ringa genomslag då många lärare inte anser sig hinna med att integrera detta i sin undervisning. Frågeställningar om vilken dialekt som eleverna ska undervisas i och vem som ska utföra det innebär också en svårighet då den språkliga variationen i de olika byarna är stor. Den omfattande dialektsplittringen är något som även Hultgren (1983:26) uppfattar som problematisk i sin undersökning av dialekterna i Ovansiljan. Projektet avslutas med följande förslag som åtgärder för att främja dalmålets vidare existens:

- Om man vill göra en insats för att försöka få dalmålet att överleva, så är det nödvändigt med **modersmålsundervisning**. Beslutsfattarna borde på detta sätt ta hänsyn till den kraftiga föräldrapinionen.
- Satsningen bör samordnas genom en **regional språkpolitik**, som lutar sig mot riksdagsbeslutet i december 2005 om det svenska språket, där dialekterna fått en starkare ställning. Övre Dalarna har ett eget språk, och det kan vi vara stolta över och använda oss av i nya sammanhang.

(Mora kommun/Dalmålsakademien 2005:35)

Formuleringen om att alla barn ska få tillgång till att lära sig dialekt i skolan är numera borttagen i Mora kommuns skolplan. Efter ett telefonsamtal med skolchefen Christer Winbo (2010-05-18) i Mora kommun framkommer att frågan anses vara överspelad och har därför inte längre någon plats i skolans uppdrag. I Älvdalen däremot instiftar Älvdalens Besparingsskog i samarbete med språkföreningen Ulum Dalska år 2009 ett stipendium på 6000 kronor. Stipendiet kan sökas av elever i årskurs nio som lämnar Älvdalsskolan och som aktivt kan bedömas använda älvdalsmål i sitt vardagsliv (Ulum Dalska 2010).

Något motsvarande engagemang hos lokalbefolkningen i syfte att stärka västgotamålets ställning i skolan står ej att finna. Visst intresse återfinns dock i de studiecirklar som olika studieförbund anordnar regelbundet. Däremot finns själva västgotamålet väl dokumenterat genom flera forskares försorg, bl. a av Sixten Bengtsson, "Västgöta-Bengtsson", i *Västgöta-Bengtssons "historiska" ordbok* utgiven 2008.

3 Metod

3.1 Val av metod

Frågeställningarna i denna studie grundar sig i att undersöka ungdomars attityd till dialekter i allmänhet och sin egen i synnerhet. För att erhålla ett mätbart resultat från ett större underlag föll valet på att genomföra en enkätundersökning. En kvantitativ metod är att föredra om syftet med undersökningen är att presentera resultatet i sifferform, eller i komparativa termer såsom *aldrig*, *sällan* eller *ibland* (Trost 2007:18). Dock kan attityder upplevas som svåra att mäta i flervalsfrågor då svaren grundar sig i den enskilde individens uppfattning och värdering (Patel & Davidson 2003:70). Genom att formulera öppet ställda frågor utan givna svar där den enskilde kan själv formulera sina tankar och funderingar blir studien även kvalitativ, vilket i enkätundersökningar är en ofta använd kombination (Trost 2007:18).

3.2 Urval

Då denna undersökning var riktad mot ungdomar i gymnasieåldern, tillfrågades ett slumpvist urval av undervisande lärare i år 3 på två gymnasieskolor, fyra stycken på en kommunal gymnasieskola i Västra Götaland samt fyra lärare på en kommunal gymnasieskola i Dalarna där samtliga nationella program finns representerade, om vi kunde få förfoga över elevernas tid för en enkätundersökning. På grund av olika omständigheter, såsom bland annat varande i en intensiv slutfas av terminen med planerade studieresor och arbetsplatsförlagd utbildning, blev det möjligt att utföra undersökningen i totalt fyra klasser: en klass från ett yrkesförberedande program och en från ett studieförberedande program på vardera skolan.

3.3 Utformning av mätinstrument

Totalt innehåller enkäten 28 frågor varav 15 stycken är rena flervalsfrågor, 5 stycken är öppna frågor och 8 stycken är en kombination av flervalsfrågor och öppna frågor³. Enkätfrågorna har en hög grad av standardisering, vilket innebär att alla eleverna fick samma frågor, ställda i samma ordningsföljd. Däremot fanns en viss flexibilitet i frågorna som på grund av de svar som gavs möjliggjorde improviserade följdfrågor. Frågorna kan sägas utgöra

³ Se bilaga 1

en variation av låg och hög grad av strukturering då flera frågor var utformade som frågor med öppna svar medan andra hade fasta svarsalternativ. Vissa av de frågor som kunde besvaras med "ja" eller "nej", hade en inbyggd följdfråga som på ett naturligt sätt kunde ge ett uttömmande svar (Patel & Davidson 2003: 72). Enkäten inleds med neutrala frågor beträffande bakgrundsinformation för att senare följas av de egentliga frågor som utgör själva kärnan av den information som behövs för att kunna besvara frågeställningarna i denna studie. Enkäten avslutas med en öppen fråga där informanten själv får tillägga det den kan ha saknat tidigare i tidigare frågeställningar (a.a.:73). I denna enkät förstås termen *dialekt* med den definition av *utjämnad dialekt* som gjorts tidigare i detta arbete, se 2.1.2.

3.4 Genomförande

Enkätundersökningarna genomfördes under lektionstid i elevernas ordinarie klassrum, under överinseende av undervisande lärare och oss själva. Varje tillfälle inleddes med en kort presentation av syftet med undersökningen och en förklaring beträffande de olika frågornas natur – flerval och öppna. Själva ifyllandet av enkäten tog mellan 15 och 25 minuter medan hela besöket varade mellan en halvtimme till fyrtio minuter. Vid något tillfälle ställde eleverna frågor om någon särskild del av enkäten som vi då försökte besvara.

3.5 Etiska aspekter

Totalt besvarades enkäten av 62 elever fördelade på fyra klasser. Inför varje undersökningstillfälle kontrollerades med undervisande lärare att samtliga elever i klassen var fyllda arton år och därmed inte krävde målsmans medgivande för deltagande i undersökningen. Däremot fick varje elev ta del av och underteckna ett intyg om samtycke, där de bland annat informerades om att de när som helst kunde avbryta deltagandet samt att anonymitet garanterades.

3.6 Metodkritik och tillförlitlighet

Som tidigare nämnts grundades det första urvalet av informanter på att ett slumpvis antal lärare i de båda skolorna tillfrågades om vi fick komma till deras klasser för att utföra en enkätundersökning. Med förhoppning om att kunna genomföra undersökningen i fyra klasser på varje skola blev på grund av tidigare nämnda omständigheter endast fyra klasser tillgängliga med totalt 62 elever. Antalet informanter kan uppfattas vara få för att kunna utgöra en tillräckligt representativ grupp för undersökningen. För att få ett mer gediget

underlag kunde antalet informanter ha varit det dubbla, det vill säga det som var tänkt från början. På samma sätt kunde enkäterna även ha innefattat ett lärar/vuxenperspektiv, då vi i de respektive lärarrummen fick mycket positiv respons för vår undersökning och genom olika uttalanden kunde vi förstå att den äldre generationen hade skiftande erfarenheter av dialekter, positiva såväl som negativa. Här hade dock tidsfaktorn en avgörande betydelse; det var inte möjligt att genomföra inom det här arbetets ramar.

3.6.1 Reliabilitet och validitet

För att kontrollera att frågorna verkade korrekt formulerade i förhållande till syfte och frågeställningar för denna undersökning, genomfördes en pilotstudie med fem ungdomar i gymnasieåldern som stod utanför undersökningen (Patel & Davidson 2003:102). Efter påpekande av några oklara formuleringar samt omändring av ordningen på några frågor fastställdes så den slutliga enkäten. Trots denna pilotstudie, upptäcktes vid genomgång av enkätsvaren att enkäten kan ha upplevts ha varit alltför omfattande av informanterna då flera av frågorna i slutet av enkäten blivit obesvarade i några fall. Detta är något som kan ha haft betydelse för utgången av resultatet (a.a.:102)

Vidare kan vi konstatera att det i vissa frågor möjligen kunde ha uteslutits de svarsalternativ där informanten tilläts förhålla sig neutral, eller några av de variabler som låg väldigt nära varandra i betydelse då ett relativt stort antal avlämnade svar kan tyda på att informanten inte tagit sig tid att reflektera tillräckligt. Detta kan därmed tänkas utgöra en felkälla i resultatet.

När man använder sig av en enkät som mätinstrument kan man inte veta hur pass sanningsenliga svar man får. Ett sätt att försäkra sig om att eleverna som ska besvara frågorna uppfattar enkäten som man tänkt sig, är att själv finnas på plats vid själva ifyllandet (a.a.:70). Det är också av största vikt för ett så med sanningen överensstämmande resultat som möjligt att vara noga med instruktioner och eventuellt förklara enskilda frågor. Då vi inledningsvis särskilt förklarade att undersökningen även hade en kontrastiv aspekt kunde dock vissa svar ge anledning att anta att några elever på den ena orten tolkat det som att det skulle vara en tävling i vem som var bäst (a.a.:102).

Enkätundersökningarna genomfördes under en koncentrerad tidsperiod, och i direkt anslutning till den lästes först samtliga enkätsvar igenom två gånger. Vidare gjordes en

sammanställning där först var klass för sig redovisades, senare varje skola separat. Dessa antal extra genomgångar av enkätsvaren som detta innebar medförde visserligen ett tidsmässigt krävande merarbete, men gav också en djupare insikt i svaren och en garanti för att samtliga informanternas svar fick samma tyngd (Kvale 1997:155).

4. Resultat

4.1 Informantbeskrivning

4.1.1 Fördelning av informanter

Undersökningen om ungdomars attityd till dialekter utfördes på två gymnasieskolor i två olika orter, en i Västra Götaland, Lidköping, och en i Ovansiljan, Mora. Totalt 62 enkäter besvarades. Som tabell 1 visar deltog 17 kvinnor och 45 män i undersökningen. Dessa informanter fördelas på fyra klasser som i sin tur representerar Elprogrammet, ett yrkesförberedande program vilket i fortsättningen av denna resultatredovisning kommer att benämnas med förkortningen *EC*, och Samhällsprogrammet, som är ett studieförberedande program som kommer att förkortas med *SP*.

Tabell 1 Antal informanter fördelade på ort, program och kön

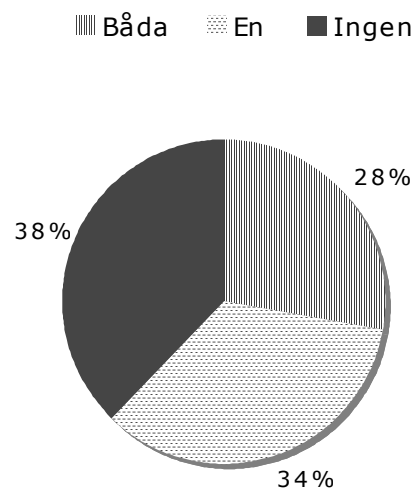
	PROGRAM			
	Samhällsprogrammet SP		Elprogrammet EC	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Lidköping	7	10	1	13
Mora	9	12	-	10
Total	16	22	1	23

4.1.2 Informanternas boendesituation

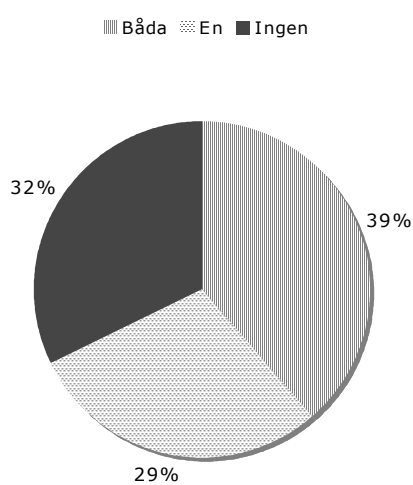
Under denna rubrik kommer enkätfrågorna 1 – 6 att redovisas.

De första fyra frågorna i enkäten berör elevernas boendesituation, och resultatet visar att en majoritet av eleverna på båda orterna har bott på samma hemort under hela sin uppväxt. Det är ingen skillnad mellan orterna i det avseendet. Av de cirka 20 procent av de elever som bott på annan ort, har de flesta flyttat in från närområdet, med undantag av en elev i Lidköping som flyttat in från utlandet samt två elever i Mora som flyttat in från Göteborgsregionen. På frågan om de bor på landet eller i en tätort, uppger mer än hälften av eleverna att de bor i tätorten. I Mora är eleverna jämnt fördelade mellan landet och tätort medan det i Lidköping är nästan dubbelt så många elever som uppger att de bor i tätorten.

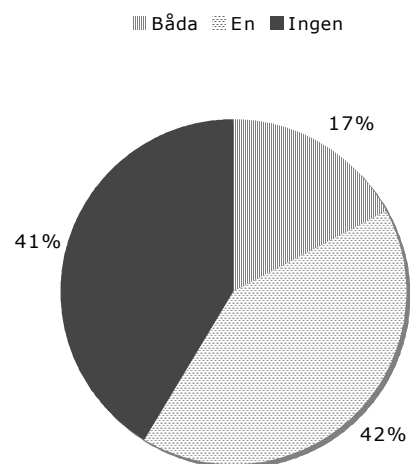
Enkätfrågorna 5 och 6 berör elevernas föräldrars bakgrund. Här visar resultatet att det totalt är mer än hälften av elevernas föräldrar som är födda på nuvarande bostadsort. Ingen större differens kan påvisas mellan föräldrarna i Mora och Lidköping. Vad gäller huruvida föräldrarna studerat på högskola eller universitet, har mer än 60 % av eleverna totalt sett åtminstone en förälder som studerat vidare (se figur 3). Det är fler än dubbelt så många elever i Lidköping än i Mora, där båda föräldrarna studerat. Denna skillnad åskådliggörs bland annat i svaren av eleverna på Samhällsprogrammet i Lidköping där 75 % av eleverna har minst en förälder som studerat på högskola, att jämföra med 55 % av eleverna i Mora (se figur 4-5).

Figur 3 Föräldrars utbildningsnivå – totalt.

Figur 4 Föräldrars utbildningsnivå – Lidköping.

Figur 5 Föräldrars utbildningsnivå – Mora.

4.2 Dialektbegreppet

Under denna rubrik redovisas enkätfrågor 7 – 10.

I fråga 7 ombeds eleverna att definiera ordet *dialekt* och vad som de tycker är typiskt för en dialekt. Ett genomgående kriterium för en dialekt är enligt en majoritet av eleverna är en från riksspråket avvikande eller annorlunda språkmelodi. Även skillnader i uttal och ordval påtalas. Den geografiska anknytningen är också något som många elever tar upp som en definition på en dialekt. Nedan följer några utvalda citat som belyser elevernas uppfattning om dialektbegreppet:

- *"var du sätter benämningen eller hur du uttalar ord"* (Lidköping, EC)
- *"anpassad språkform beroende på ort"* (Lidköping, SP)
- *"vilken 'melodi' man använder sig av"* (Lidköping, EC)
- *"i vårt land kan nog dialekter tillskrivas vara sådant som talas annorlunda än skriftspråket"* (Lidköping, SP)
- *"en charmig 'tag' från där man är uppväxt"* (Mora, SP)
- *"ord som utomstående ej förstår"* (Mora, SP)
- *"ett slags lokalt språk, lokalt för varje samhälle/by"* (Mora, EC)
- *"ett sätt att tala, det låter unikt och annorlunda"* (Mora, EC)

I nästföljande frågor svarar eleverna på om de själva anser sig tala någon dialekt, vilken och i så fall på vilket sätt. Totalt anser 2/3 (två tredjedelar) av eleverna att de talar någon form av dialekt. Av eleverna i Lidköping menar 93 % att de talar dialekt medan motsvarande procenttal bland eleverna i Mora understiger 40 %. Eleverna i Lidköping ger flera rent språkligt dialektala exempel på hur de anser sig tala dialekt såsom: *"pratar bonnigt med*

mycket ô", "kôrv mä brô, côla"⁴, "kraftiga l-ljud", "andra ändelser; t ex grisar blir 'greser', kofferten blir 'kôffôrten'", "ha ha – hä hä"⁵, använder ord som 'gôtt' och säger ofta 'eller' bakom ett uttryck".

I Mora beskriver eleverna sitt sätt att tala dialekt ur ett mer generellt perspektiv och ger inte direkt några språkliga exempel. Ett undantag är en elev som skriver att han använder "långa vokaler". I övrigt menar eleverna att de "pratar som folk från Dalarna", "pratar dalmål ibland", "använder uttryck som 'la' från göteborgska, pratar olika beroende på vart man är, blandar dalmål och göteborgska". En elev däremot säger att "jag använder vissa ord och förstår men pratar inte flytande själv" och en annan menar att "jag använder vissa ord och uttryck".

När eleverna ombeds specificera exakt vilken dialekt de anser sig tala, säger sig eleverna i Lidköping tala västgötska eller skaraborgska. En elev talar göteborgska, en annan anser sig prata en blandad dialekt medan endast en elev anser sig tala rikssvenska. I Mora däremot specificerar eleverna mer exakt vilken dialekt de talar såsom mora-mål, nusnäs-mål eller bonäs-mål. Ett mer generellt ordval tycks annars vara dalmål eller dalska. Ett flertal av eleverna säger sig tala rikssvenska, ren svenska, vanlig svenska och relativ rikssvenska. En elev från Mora säger sig tala blandad dialekt och en elev talar stockholmska.

I fråga 10 beskriver eleverna sin egen dialekt med tre ord. Både västgötar och dalmasar använder överlag positivt laddade ord i denna fråga. Eleverna i Lidköping från båda gymnasieprogrammen verkar vara överens om att deras dialekt är "bonnig". Ur svaren kan man finna följande exempel:

- "bonnig, ursvensk och kung" (SP)
- "bonnig, slarvig och snabb" (SP)
- "bonnig, rolig, ful vissa gånger" (SP)
- "bonnigt, fult och cool" (EC)
- "underbar, skön, vacker" (EC)
- "kôrs i môern"⁶ (EC)

⁴ Korv med bröd, coca-cola

⁵ Ja – nej

⁶ Positiv exklamation, ung "kors i taket, vad bra!"

Eleverna i Mora är inte lika samstämmiga som västgötarna men beskriver i olika ordalag att deras dialekt har gamla anor. Eleverna verkar också vilja understryka att deras dialekt är enkel och tydlig. Exempel på detta är:

- *"bra, arv, unik"* (EC)
- *"humoristisk, äldre, speciell"* (EC)
- *"gammaldags, rolig, sticker ut"* (SP)
- *"min dialekt är så yeee yeee wow wow"* (SP)
- *"trög, glad och mummig"* (SP)
- *"lugnt, tydligt, inget skorrande eller märkvärdigt"* (EC)
- *"tydlig, korrekt och enkel"* (SP)

4.3 Attityd till dialekt

I denna sektion redovisas resultatet av svaren på frågorna 11 – 17.

Fråga 11 i enkäten undersöker elevernas inställning till sin egen dialekt. Resultat visar att inga elever i denna undersökning tycks skämmas över sin dialekt. Som tabell 2 visar, är det drygt 40 % av eleverna som uppger att de inte tänker på hur de talar, medan dryga 30 % menar att de inte har något emot sin dialekt men försöker anpassa sitt tal till olika situationer. Lite mer än 20 % av eleverna är dock stolta över sin dialekt och vill inte ändra sitt tal på grund av den. Om man förutsätter att de två första alternativen indikerar en positiv inställning till sin dialekt kan man konstatera att nästan $\frac{3}{4}$ av eleverna på EC i Lidköping är uttalat positiva till skillnad från EC i Mora, där färre än hälften av eleverna ställer sig positiva till sin dialekt. På samhällsprogrammet är skillnaden inte lika markant då drygt hälften av eleverna på båda orterna intar en positiv hållning till sin egen dialekt.

Tabell 2 Antal elevers inställning till egen dialekt

Påstående	EP			SP			Total
	Lidköping	Mora	EP total	Lidköping	Mora	SP total	
Jag är stolt över ⁷ ..	3	2	5	5	4	9	14
..har inget emot..	7	2	9	5	7	12	21
Jag skäms, talar så lite som...	-	-		-	-		-
Jag skäms, men kan inte...	-	-		-	-		-
Jag tänker inte på	4	6	10	7	9	16	26

Frågorna 12 – 15 undersöker hur och om eleverna uppfattar andra människors dialekter samt vilken attityd de har till andra dialekter i förhållande till sin egen. Resultatet visar att närmare 80 % av det totala antalet elever uppfattar en språklig differens i sättet att tala på. Närmare 90 % av eleverna i Lidköping uppger att de tänker på när andra talar dialekt medan motsvarande antal för eleverna i Mora hamnar på 65 %. Eleverna får här också beskriva på vilket sätt de märker att andra talar dialekt och gemensamt för elevernas kommentarer är att det kan vara svårt att förstå då någon inte talar som man gör själv och betonar geografiska skillnader i tonfall och ordval. En elev uppger att den till och med anpassar sitt eget tal efter hur andra i omgivningen talar: *"om någon pratar dalmål så gör jag det med"* (EP, Mora). Flera elever avger en mer estetisk värdering då de menar att *"vissa låter hemskt och andra är sköna"* (EP, Lidköping), *"det är kul med dialekt, vissa är finare än andra"* (SP, Mora) och *"norrlänningar låter efterblivna"* (SP, Lidköping). Nedan följer ytterligare några exempel:

- *"pratar inte likadant som vi"* (Lidköping, SP)
- *"kan vara svårt att förstå"* (Lidköping, SP)
- *"svårt att lyssna och förstå en annan dialekt"* (Lidköping, EC)
- *"man kan lista ut vart de kommer ifrån"* (Lidköping, EC)
- *"ja det är utmärkande med annorlunda toner och klanger"* (Mora, EC)

⁷ För fullständig påståendeformulering, se bilaga 1.

- *"min flickvän pratar älvdalska flytande"* (Mora, SP)
- *"det hörs lite varifrån man kommer"* (Mora, EC)
- *"man får anstränga sig för att förstå dem"* (Mora, EC)

Knappt en tredjedel av det totala antalet elever uppger att de tycker bättre om någon annan dialekt än sin egen. På båda orterna kommenterar eleverna unisont att göteborgska, gotländska, norrländska och värmländska är de dialekter som de föredrar framför sin egen. Hälften av det totala antalet elever tycker sämre om någon annan dialekt än sin egen. Här dominerar skånskan tillsammans med stockholmska bland de dialekter som nämns. Eleverna nämner bristande begriplighet som skäl för att ogilla skånska medan ord som *dryg* och *översittare* nämns i samband med stockholmska.

Vidare ombeds eleverna markera i en tabell huruvida de har en positiv eller negativ inställning till en rad dialekter, eller om de förhåller sig neutrala. Här bekräftas några av de resultat som uppkom i tidigare fråga, till exempel att skånska och stockholmska hör till de dialekter som av elever från båda orter har uppfattats negativt. I tabell 3 kan bland annat utläsas att eleverna i Lidköping förhåller sig positiva till följande dialekter: västgötska, göteborgska, värmländska, dalmål och norrländska. Eleverna i Mora förhåller sig lika positiva till sin egen dialekt, dalmål, som till norrländska. Göteborgska och värmländska är också dialekter som rönt positiv respons bland Moraeleverna. Noterbart i resultatet är det stora antal elever som förhåller sig neutrala till dialekter överhuvudtaget. Gotländskan och östgötskan, som i sig är utpräglade dialekter som normalt brukar väcka någon form av reaktion från omgivningen, har här fått varken positiv eller negativ respons från elevernas sida.

Tabell 3 Inställning till dialekter

Dialekt	Positiv					Varken eller					Negativ				
	Total		Lid		Mora	Total		Lid		Mora	Total		Lid		Mora
	ant	EC	SP	EC	SP	ant	EC	SP	EC	SP	ant	EC	SP	EC	SP
norrländska	37	8	7	6	16	20	3	8	4	5	7	3	2	0	2
dalmål	38	4	12	7	15	22	8	4	3	7	4	2	1	0	1
stockholmska	10	0	3	2	5	31	6	8	7	9	25	8	6	2	9
värmländska	34	6	12	3	13	24	7	3	7	7	5	1	2	0	2
göteborgska	38	8	12	5	13	18	4	3	5	6	7	3	2	0	2
gotländska	20	1	9	2	8	36	7	9	8	12	6	4	1	0	1
västgötska	27	10	10	3	4	33	4	7	6	16	3	0	0	1	2
östgötska	17	4	8	2	3	34	6	8	6	14	9	4	1	1	3
småländska	19	2	9	1	7	28	8	6	6	8	10	4	2	0	4
skånska	17	0	8	3	6	14	0	3	6	5	35	14	6	4	11

På frågan om det är viktigt att bevara dialekter i allmänhet anser en övervägande majoritet, närmare 80 % av det totala antalet elever, att dialekter är värda att bevaras. En viss differens mellan orterna går att notera, där 84 % av eleverna i Lidköping är positiva till att bevara dialekter till skillnad från 74 % av eleverna i Mora. Som skäl för att det är viktigt att bevara dialekter anger flera elever från båda orter att de är ett kulturarv och en del av historien som gör oss speciella: *"Dialekter gör Sverige till Sverige, ett sätt att uppmärksamma vår historia"* (SP, Lidköping). Vikten av identifikation är en annan viktig orsak som eleverna nämner: *"Dialekter är kultur, ursprung och tillhörighet"* (Mora, SP).

Några av de elever som svarar nej på frågan om det är viktigt att bevara dialekter, anger som skäl att de tycker att dialekter är något som inte hör hemma i ett modernt samhälle: *"Ser ingen anledning, det är bara föråldrande!"* (Mora, SP), *"den fyller ingen funktion i det moderna samhället och att bevara, det är ett tecken på bakåtsträvan"* (Mora, EC). En elev lyfter fram språkets betydelse ur ett mer världsomfattande perspektiv och menar att: *"Globalisering gynnar ETT språk, dialekter problematiserar detta"* (Mora, SP).

Vad beträffar den dialekt som eleverna själva talar anser närmare 70 % av det totala antalet elever att det är viktigt och här är förhållandet mellan orterna i princip lika. Elevernas motiveringar är främst av lokalpatriotisk karaktär även om en elev uttrycker det som att *"jag skulle inte bryta ihop ifall den försvann"* (Lidköping, SP).

4.4 Brukande av dialekt

Här redovisas svaren på frågorna 18 - 19

På frågan om hur eleverna använder sin dialekt i hemmet är resultatet tämligen varierande. Som framgår av tabell 4 är det mest frekvent valda svarsalternativet "Ibland", vilket utgör 32 % av de elever som svarat på frågan. 22 % av det totala antalet elever svarar att de alltid talar dialekt hemma. Här kan noteras en stor differens mellan orterna då 85 % av dessa svar kommer från Lidköpings eleverna. Totalt uppger 17 % att de aldrig talar dialekt i hemmet och 90 % av de som valt detta svarsalternativ är elever från Mora.

Tabell 4 Fråga 18: Jag använder dialekt hemma

		Aldrig	Sällan	Ibland	Ofta	Alltid
	Total antal	10	7	19	10	13
Lidköping	EC	-	-	5	2	7
	SP	1	3	7	2	4
	<i>Total Lid</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>12</i>	<i>4</i>	<i>11</i>
Mora	EC	4	2	.	2	1
	SP	5	2	7	4	1
	<i>Total Mora</i>	<i>9</i>	<i>4</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>2</i>

Vid en jämförelse mellan hur eleverna uppger sig tala dialekt hemma och hur de talar med sina kamrater föreligger en skillnad vad gäller svarsalternativet "Alltid". Då 22 % av eleverna angav att de talar dialekt hemma är det här endast ca 15 % som alltid talar dialekt med sina kamrater. Eleverna har i denna fråga, som visas i tabell 5, valt svarsalternativen "Sällan" och "Ofta" i något större utsträckning.

Tabell 5 Fråga 19: Jag talar dialekt med kompisar

		Aldrig	Sällan	Ibland	Ofta	Alltid
	Total antal	10	11	17	12	9
Lidköping	EC	-	-	4	4	6
	SP	1	4	8	2	2
	<i>Total Lid</i>	1	4	12	6	8
Mora	EC	5	2	.	2	-
	SP	4	5	5	4	1
	<i>Total Mora</i>	9	7	5	6	1

4.5 Dialekt i skolan

I denna sektion redovisas svaren på enkätfrågor 20 - 24.

Totalt uppger 15 elever av 61, det vill säga ca 20 %, att de någon gång under sin skolgång fått undervisning om den lokala dialekten. Av dessa 15 elever kommer 12 från Lidköping, varav 11 går på SP. De kommentarer som givits av elever på SP säger att de fått undervisning i första året på gymnasiet och att den då behandlade alla dialekter. De elever i Mora som kommenterat denna fråga tror sig ha fått undervisning någon gång på mellanstadiet.

På frågan om eleverna själva använder dialekt i klassrummet syns i resultatet en jämn fördelning på svarsalternativen, med undantag för alternativet "Alltid" som endast markerats av totalt 3 elever. Det går emellertid att observera en skillnad mellan orterna då alternativet "Aldrig" markeras av totalt 14 elever där 12 elever kommer från Mora. Alternativet "Ibland" markeras av totalt 15 elever varav 12 är från Lidköping. Majoriteten av eleverna från båda orterna anser att det är helt godtagbart att elever får använda dialekt i klassrummet. Av de knappa 10 % av eleverna som inte tycker att de inte ska få använda dialekt i klassrummet är majoriteten från Mora. Dryga tre fjärdedelar av det totala antalet elever anser att det är godtagbart att läraren talar dialekt i klassrummet. Av de övriga elever,

en knapp fjärdedel, som inte håller med om detta är eleverna från Mora i överväldigande majoritet.

Eleverna verkar inte uppleva några större bekymmer med rättning av dialektala ord i tal eller skrift under sin skoltid då en stor majoritet säger sig aldrig ha blivit rättade på grund av detta. Noterbart är dock att de få som markerar svarsalternativet "Alltid" på frågan är 7 av 8 elever från Mora och går på EC. De fåtal kommentarer som avgetts i denna fråga visar på elevernas uppfattning om dialektala skillnader som icke korrekta variationer av svenska språket:

- *"i skrift rättar dom det, eftersom många dialektala ord inte är korrekt svenska"* (Lidköping, EC)
- *"inte så många pratar så bred dialekt"* (Lidköping, EC)
- *"rättar mest i skrift, i svenska, skrivning"* (Lidköping, EC)
- *"om man skriver påhittade ord, slang eller dialekt"* (Lidköping, SP)
- *"man kan alltid hoppas att så är fallet om dialekt används i skrift, men jag har inte råkat ut för det"* (Lidköping, SP)
- *"på nationella prov"* (Mora, EC)
- *"i formella uppsatser"* (Mora, EC)

4.6 Dialekt i samhället

Här redovisas svaren på frågorna 25 – 28.

Eleverna tillfrågas i fråga 25 om vilket yrke de tänker utbilda sig till och om de i så fall tror att standardsvenska är att föredra i det yrket. Drygt hälften av de elever som svarat på denna fråga tror att standardsvenska kommer att vara deras arbetspråk i framtiden. Av dessa elever kommer ca tre fjärdedelar från Mora. Omvänt är större delen av de elever som inte tror att standardsvenska är nödvändig inom sina framtida yrken, från Lidköping. Vid en närmare granskning går det att konstatera att av de 14 elever som går på EC i Lidköping ämnar 11 att bli elektriker och av dessa är det endast en elev som tror att standardsvenska är att föredra. Eleverna på EC i Mora däremot planerar att utbilda sig till bland annat

programmerare, IT-tekniker, tekniker eller journalist. Nio av tio elever tror att de behöver använda standardsvenska i sitt kommande yrkesliv.

På SP i Lidköping tror knappt hälften av eleverna att de behöver använda standardsvenska i de yrken de tänker utbilda sig till. Exempel på deras yrkesplaner är tandläkare, civilekonom, socionom, statsvetare, journalist, lärare, PR-konsult och kroppsterapeut. Av de elever som säger nej till standardsvenska inom SP är följande yrken representerade: medieproducent, sjukgymnast, turistledare och travtränare. I Mora tror 14 av 19 elever på SP att standardsvenska är att föredra inom följande yrken: revisor, pilot, civilekonom, idrottslärare, jurist, mäklare och marknadsförare. De elever som säger nej planerar att utbilda sig till sportadministratör, timmerbilsförare, mäklare, brandman och aktietrader.

Sammantaget kan vi konstatera att flertalet av de som ämnar verka inom yrken av en övervägande praktisk karaktär inte tror att de behöver tala standardsvenska. Däremot tror de elever som tänker sig en mer administrativ yrkeskarriär att standardsvenska är att föredra.

Fråga 27 i enkäten behandlar elevernas inställning till dialektanvändande i massmedier vilket åskådliggörs i tabell 6. En stor majoritet, närmare 97 %, av elever från båda orter anser att dialekt är passande att använda i lokal-TV och lokalradio medan procenttalet sjunker till strax under 50 % då det gäller dialektbruk i riksträckande medier. Trots denna majoritet för dialektens utrymme i lokala medier kan vi notera att det ändå finns en viss reservation mot att använda dialekt i lokal-TV där 6 informanter, det vill säga nästan 10 %, förhåller sig negativa. Vad gäller dialekt i lokalradion svarar endast 2 av informanterna nej.

Tabell 6 Fråga 27. Inställning till dialekt i medier

	Antal elever	
	JA	NEJ
Tycker du att man ska få tala dialekt i riksträckande TV	28	31
Tycker du att man ska få tala dialekt i lokal-TV?	53	6
Tycker du att man ska få tala dialekt i riksrådion?	31	29
Tycker du att man ska få tala dialekt i lokalradion?	58	2

Slutligen ombeds eleverna att fundera över om det är något de vill tillägga om dialekt i allmänhet och sin egen i synnerhet, som de anser att de tidigare inte fått möjlighet att redogöra för. Bland de svar som lämnats märks både en negativ och en positiv hållning:

- *"jag älskar dialekter! Vad vore vi utan dem!"* (Lidköping, SP)
- *"alla dialekter är bra dialekter. Även fast dom inte alltid är så vackra"* (Lidköping, SP)
- *"borde ingå i grundskolan för att bevaras"* (Mora, SP)
- *"jag anser att dialekter är onödiga då de bäddar för missförstånd"* (Mora, EC)
- *"ibland behövs skånska på TV textas så man förstår"* (Mora, SP)
- *"jag gillar verkligen inte skånska"* (Lidköping, EC)

5. Diskussion

Syftet med denna studie är att undersöka gymnasieungdomars attityd till dialekter. För att uppnå syftet utgår vi ifrån följande frågeställningar:

- Vad har ungdomar för attityd till dialekt i allmänhet och till sin egen och andras dialekt i synnerhet?
- Föreligger det någon skillnad i attityd till dialekter dels mellan de olika regionerna, dels mellan de olika gymnasieprogrammen?
- Vilka faktorer kan påverka elevernas attityd till dialekt?

I arbetet med sammanställning och tolkning av resultatet av enkätundersökningen kan vi konstatera att det finns en närmast oändlig mängd olika variabler att diskutera ifrån. I denna diskussion har vi valt ut ett fåtal som vi anser vara relevanta för syftet med denna studie.

Vår undersökning visar något överraskande att det inte är några elever som öppet verkar skämmas över sin dialekt. Här finns ingen skillnad mellan orterna, utan såväl västgötar som masar har en positiv inställning till sin egen dialekt. Detta resultat motsäger till viss del den kluvenhet till sin egen dialekt som Einarsson (2009:222) menar är ett vanligt fenomen. Även Anderssons figur 2, "Det egocentriska mönstret", visar på denna ambivalens rörande sin egen dialekt som ett vanligt förhållningssätt. Enligt denna figur tycker man minst om den dialekt som är geografiskt närmast ens egen, för att sedan öka sin uppskattning ju längre bort dialekterna kommer. Vår undersökning däremot, visar att eleverna i båda orter förhåller sig positiva till både sin egen och närliggande dialekter men att skånskan, som ändå ligger förhållandevis långt bort geografiskt, är "ful och obegriplig". Följaktligen motsäger sig resultatet i denna fråga tidigare forskning. En vetenskapligt hållbar förklaring till detta fenomen är kanske svår att hitta, men ett antagande skulle kunna vara att både västgötskan, dalmålet samt närliggande dialekter uppbär en relativt hög status generellt sett (Andersson 2004:140) och därför ger upphov till ovan nämnda resultat.

Däremot uppger relativt många elever i en fråga att de inte tänkt på huruvida de talar dialekt eller inte, vilket skulle kunna ses som ett misslyckande från skolans sida. I styrdokumentet talas det bland annat om att elevens språkliga och kulturella identitet ska stärkas, eleven ska utveckla kunskap om det svenska språket, dess ständigt pågående utveckling, dess

uppbyggnad, ursprung och historia och utveckla förståelse för varför människor skriver och talar olika (Skolverket 2000). Om dessa mål i styrdokumentet hade blivit uppfyllda, anser vi att elever som går i årskurs 3 på gymnasiet borde ha en sådan medvetenhet om sitt individuella språkbruk att de vet *hur* de talar. Dock visar resultatet på frågan om hur eleverna uppfattar andra dialekter än sin egen att de faktiskt har en större medvetenhet om språklig variation än i föregående fråga, vilket motsäger det vi tidigare påstått om ett misslyckande från skolans sida. Närmare 80 % av det totala antalet elever säger nämligen att de uppfattar en språklig differens i sättet att tala på, vilket tyder på en större språkmedvetenhet om hur andra talar än om sitt eget språkbruk. Här har vi även noterat en betydande skillnad mellan orterna där 90 % av eleverna från Lidköping, till skillnad från 65 % av eleverna i Mora, säger sig tänka på om andra människor talar dialekt.

Därför är det ur ett språkhistoriskt perspektiv glädjande att konstatera att majoriteten av ungdomarna på båda orterna anser det vara viktigt att dialekter bevaras, oavsett om det själva anser sig tala dialekt eller inte. Lite överraskande, men i linje med övriga resultat, är det eleverna från Lidköping som är mest positiva. I de kommentarer som eleverna lämnat som skäl kan vi notera en medvetenhet om språkets betydelse för både identifikation och bevarande av kulturarv och historia. Dessa insikter är i det närmaste likalydande med de formuleringar som nämns i kursplanen för svenskämnet i gymnasiet (Skolverket 2000). Därför tror vi att även om eleverna inte upplever att de fått någon särskild undervisning om just dialekter, så har eleverna omedvetet fått med sig kunskapen, antingen det är genom skolans försorg eller en kombination av faktorer såsom samhälle och familj.

När eleverna uppmanades att beskriva sin egen dialekt är det intressant att notera skillnaderna i hur de väljer att presentera den. Eleverna i Lidköping ger exempel på dialektala särdrag i västgötskan som till exempel: *ô*-ljudet i *kôrv mä brö*, kraftiga *l*-ljud, *grisar* blir *greser*. Dessa citat stämmer mycket väl in på de exempel som står att finna hos Landtmanson (1952:33). Eleverna i Mora däremot beskriver sin dialekt i mer generella ordalag såsom "långa vokaler" och några menar att de "pratar dalmål ibland". Denna skillnad tror vi beror på olika uppfattningar om vad dialektbegreppet innebär och svaren ger anledning att anta att eleverna i Mora uppfattar begreppet *dialekt* som likställt med de olika specifika mål som ryms i dalmålet som till exempel *bonäsmål* och *älvdalsmål*, något som Pettersson (2005:202) menar vara exempel på genuina dialekter. Ytterligare belägg för detta

antagande finner vi i svaren på en annan fråga där eleverna ombeds att svara på vilken dialekt de talar. Här svarar lidköpingsborna *västgötska* eller *skaraborgska* (det egentliga västgötamålet (a.a.:9)), medan moraborna mer specifikt nämner vilken dialekt de talar, till exempel *nusnåsmål* och *bonåsmål*. Dessa olika mål är goda exempel på den omfattande dialektsplittring som råder i Ovansiljan.

De olika uttalanden som eleverna avger angående på vilket sätt de märker om någon talar dialekt visar att de ser dialekten som ett redskap i att kategorisera människor, främst ur en geografisk aspekt då de säger sig höra varifrån folk kommer. I de frågor där eleverna ombeds att avge värderande svar, såsom om de upplever någon dialekt bättre eller sämre än sin egen, framkommer att de även förknippar människor som talar vissa dialekter med vissa egenskaper. I likhet med Andersson (2004:141) visar resultatet i vår undersökning att eleverna förknippar stockholmare och stockholmska med dryghet och översitteri. Eleverna i båda orterna förhåller sig positiva respektive negativa till de svenska dialekterna helt i överensstämmelse med den karta (se figur 1, sektion 2.5.3) som Andersson illustrerat detta attitydfenomen med. Resultaten visar att dessa generella attityder verkar vara befästa i vårt samhälle då de inte förändrats på de närmare fyrtio år som gått sedan den undersökning, som ligger till grund för tidigare nämnda karta, utfördes.

Grönberg (2004:288) visar i sin forskning att män generellt talar mer dialekt än kvinnor och enligt Andersson (1989:27) förknippas dialektalande med egenskaper som styrka, tuffhet och sportighet, egenskaper som ofta anses vara eftersträvansvärda för män. Detta ger dialektalande en så kallad *förtäckt prestige*. Generellt sett anses annars riksspråket ha störst prestige i språkhierarkin då det associeras med makt, inflytande och god ekonomi. Det något överraskande resultatet att så många elever var uttalat positiva till dialekt, kan ha sin förklaring i det ur en genusaspekt något snedfördelade underlag till denna undersökning, där männen utgör 73 % av det totala antalet deltagare. Då de yrkesförberedande programmen på båda orterna till 95 % bestod av manliga elever, finns anledning att anta att den *förtäckta prestige* som Andersson nämner (a.a.:27), finns representerad i resultatet. Tidigare forskning (Grönberg 2004:302f) visar att elever på praktiska program generellt sett är mer positivt inställda till att använda dialekt än elever på studieförberedande program. Detta faktum kan vara ytterligare en förklaring till det resultat som framkommit i vår undersökning.

När det gäller undervisning om dialekter i skolan visar resultatet väldigt överraskande att det är endast 20 % av eleverna som säger sig någon gång under skoltiden ha fått någon undervisning om dialekter. Majoriteten av dessa elever kommer från Lidköping och samhällsprogrammet och uppger att de fått undervisning i första året på gymnasiet. Här förstår vi av enkätsvaren att undervisningen inte direkt berört den lokala dialekten utan behandlat dialektfrågan ur ett generellt perspektiv. De fåtal Moraelever som svarat ja på frågan om de fått någon undervisning tror att de blivit undervisade om dialekter någon gång på mellanstadiet. Det här resultatet är överraskande med tanke på det stora lokala intresse som förelegat i Ovansiljan då det gäller dialektens fortlevnad från både Mora kommun, Dalmålsakademin och Ulum Dalska (se 2.5.4). Det är tydligt att dessa gemensamma ansträngningar inte fått något genomslag alls i skolans värld, i alla fall inte på eleverna i dessa program. Den kunskap om den lokala dialekten som eleverna trots allt uppvisar genom sina svar på enkätfrågorna tyder på att skolan inte har någon större påverkan på elevernas kunnande.

Beträffande sambandet mellan utbildningsnivå och dialekttalande verkar forskarna vara eniga om att ju högre utbildningsnivå desto mindre dialekttalande. Andersson, Einarsson och Grönberg påstår alla tre (se 2.3.2) att språklig variation är störst i de lägsta sociala klasserna. Resultatet av bakgrundsinformation i vår enkätundersökning, vad gäller elevernas föräldrars utbildningsnivå, visar att eleverna i Lidköping har totalt sett mer välutbildade föräldrar än eleverna i Mora. Trots detta faktum uppvisar eleverna i Lidköping en oväntat positiv attityd till dialekter och dialektbrukande, vilket bland annat de välformulerade exempel rörande deras egen dialekt visar, vilket motsäger det resultat både Andersson (2004:66) och Grönberg (2004:302f) redovisar.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att många av resultaten från undersökningen i flera fall är motsägelsefulla. Vissa av svaren visar på en stor språkmedvetenhet hos eleverna, både när det gäller insikten i den egna dialektens särdrag och även det som kännetecknar andra dialekter. I andra svar däremot verkar kunskapen om språkliga variationer vara mindre insiktsfull, vilket kanske i sig inte är så förvånande då det är en komplex tankeoperation att samtidigt som man *är* sitt språk (Hultgren 1983:39) ska man kunna reflektera över och tala om det med hjälp av sitt språk. Dock anser vi att resultaten visar att ungdomar generellt har en positiv syn på både sin egen och andras dialekt. Den förförståelse, med vilken vi gick in i

förarbetet inför denna studie, innebar att vår tes var att eleverna i Mora skulle vara mer stolta över och kunniga i sin dialekt än eleverna i Lidköping med hänvisning till den stora uppmärksamhet och med det engagemang kring dalmålet som råder i ovansiljansbygden. Den allmänna uppfattningen av västgötskan som "bonnig" – i en negativ bemärkelse – som vi trodde var allmänt utbredd visade sig vara felaktig. Som svar på frågeställningen om det föreligger någon skillnad i attityd orterna emellan, noterar vi att eleverna i Lidköping är mer positiva till sin *egen* dialekt än vad eleverna i Mora är, men att attityden till dialekter i övrigt inte skiljer sig nämnvärt åt. En möjlig orsak till differensen i attityd till sin egen dialekt kan vara det som vi tidigare diskuterat på vilket sätt moraeleverna definierar dialektbegreppet. Utifrån denna undersökning kan vi inte dra några entydiga slutsatser då det gäller eventuella skillnader mellan de olika programmen. De skillnader i attityd som är noterbara i en fråga kan vara de motsatta i en annan och ger därför inga orsaker att dra några säkra slutsatser i någon riktning.

Det faktum att dialektfrågan har varit föremål för en stor massmedial uppmärksamhet i Ovansiljan (Mora kommun/Dalmålsakademin 2005:6) verkar inte ha påverkat ungdomarnas inställning till sin egen dialekt i någon nämnvärd omfattning. Inte heller har denna uppmärksamhet påverkat skolans verksamhet då det enligt vår undersökning inte förekommer någon separat undervisning i den egna dialekten på någon av orterna. Trots detta verkar det som vi tidigare diskuterat, att många ungdomar ändå har en insikt i dialekters betydelse för exempelvis identifikation och bevarande av kulturarv.

För att referera till några citat från vår studie så menar en elev att "*den fyller ingen funktion i det moderna samhället och att bevara, det är ett tecken på bakåtsträvan*" medan en annan, något mildare, konstaterar att "*jag skulle inte bryta ihop ifall den försvann*". En motsatt ståndpunkt uttrycks av en tredje att dialekt är "*en charmig tag från där man är uppväxt*". Därför vore det intressant att i en vidare forskning undersöka mer specifikt vilka de faktorer är som påverkar ungdomars attityd till dialekter.

Avslutningsvis vill vi återknyta till inledningen där vi undrar vad ordet *grina* egentligen betyder. Under det fortlöpande arbetet med denna studie – som har framkallat både skratt och gråt – har det vid ett flertal tillfällen givits anledning att återvända till detta ord med dess skiftande betydelser. Inledningsvis har författarna *grinat* på dalmål till att allt eftersom

arbete tagit form övergått till att *grina*⁸ på västgötska. Detta enkla lilla ord får illustrera den dialektala mångfald och de lexikala motsättningar som ryms inom det svenska språket och som i sin tur får belysa det i vissa fall motsägelsefulla resultatet av vår studie.

⁸ *Grina* kan betyda både *skratta*, *gråta* och *grimasera* (NE 2010) och betydelserna skiftar i olika dialekter

Källförteckning

- Andersson, Lars-Gunnar. 2001. *Språktypologi och språksläktskap*. Stockholm: Liber
- Andersson, Lars-Gunnar. 2004. *Fult språk: svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlssons
- Andersson, Lars-Gunnar. Attityder till språk. Sandqvist, Carin & Ulf Teleman (red.). 1989. *Språkutveckling under skoltiden* (s 15-37). Lund: Studentlitteratur
- Einarsson, Jan. 2009. *Språksociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Frisén, Ann & Philip Wang (red.). 2006. *Ungdomar och identitet*. Stockholm: Natur och Kultur
- Grönberg, Anna Gunnarsdotter. 2004. *Ungdomar och dialekt i Alingsås*. Göteborg: Göteborgs universitet
- Hultgren, Sven O. 1983. *Skola i dialektal miljö. Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*. Uppsala: Uppsala Universitet
- Kvale, Steinar. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Landtmanson, Samuel. 1952. *Västgötamålet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell AB.
- Lpf 94. *Läroplan för de frivilliga skolformerna* Stockholm: Skolverket och Fritzes 2006
- Mora kommun/Dalmålsakademin. 2005. *Dalmål i skolan. Rapport från ett projekt i Mora kommun*. Dalmålsakademin. (27.4.2010) www.dalmalsakademin.se
- Pamp, Bengt. 1978. *Svenska dialekter*. Stockholm: Natur och kultur.
- Patel, Runa & Bo Davidson. 2003. *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pettersson, Gertrud. 2005. *Svenska språket under sjuhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket, 2000. Kursplaner. (22.04.2010) www.skolverket.se
- Strömquist, Siv. 2006. *Uppsatshandboken. Råd och regler för utformningen av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser*. 4 uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren

Sveriges Riksdag. 2008. Motion till riksdagen 2008/09: Kr5. (03.05.2010)

<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2008/09&bet=Kr5>

Söhrman, Ingmar. 1997. *Språk, nationer och andra farligheter*. Stockholm: Arena

Thavenius, Jan. 1999. *Svenskämnets historia*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, Jan med Oscar Hultåker. 2007. *Enkätboken*. Lund: Studentlitteratur

Trudgill, Peter. 2000. *Sociolinguistics – An Introduction to Language and Society*. 4 uppl.
London: Penguin

Wessén, Elias. 1958. *Våra folkmål*. Stockholm: Fritzes

Winbo, Christer. 2010: muntl. Telefonsamtal 18.05.2010.

Bilaga 1

Enkätundersökning om attityder till dialekt

Kön: Kvinna Man

Gymnasieprogram: _____

Hemort: Lidköping Mora

1. Har du alltid bott på ovanstående angiven hemort? Ja Nej
2. Om nej, var bodde du förut och när flyttade du?

3. Bor du på landet? Ja Nej
4. Bor du i en tätort? Ja Nej

5. Är dina föräldrar födda på den orten där du bor? Ja Nej

6. Har någon av dina föräldrar studerat vid högskola eller universitet?
 Ja, båda mina föräldrar
 Ja, en av mina föräldrar
 Nej, ingen av mina föräldrar

7. Vad är en dialekt och vad är typiskt för en dialekt?

8. Anser du att du talar dialekt?
 Ja Nej

Om ja, på vilket sätt? Använder du t.ex. speciella ord, uttryck eller ljud?

9. Vilken dialekt talar du? _____

Om nej? Vilken svenska talar du? _____

10. Beskriv din dialekt med minst tre ord: _____

11. Kryssa i det alternativ som stämmer bäst överens med vad du känner för din dialekt.

Jag är stolt över min dialekt och skulle inte vilja ändra mitt tal på grund av den.

Jag har inget emot min dialekt, men jag försöker att anpassa mitt tal om situationen kräver det.

Jag skäms över min dialekt och försöker alltid att tala så lite dialekt som möjligt.

Jag skäms över min dialekt, men kan inte prata på något annat sätt.

Jag tänker inte på hur jag talar, om jag använder dialekt eller inte.

12. Tänker du på om andra talar dialekt?

Ja Nej

Om ja, förklara varför: _____

13. Tycker du bättre om någon annan dialekt än din egen?

Ja Nej

Om ja, vilken och varför? _____

14. Tycker du sämre om någon annan dialekt än din egen?

Ja Nej

Om ja, vilken och varför? _____

15. Vilken inställning har du till följande dialekter?

<i>Dialekt</i>	<i>Positiv</i>	<i>Varken positiv eller negativ</i>	<i>Negativ</i>
norrländska			
dalmål			
stockholmska			
värmländska			
göteborgska			
gotländska			
västgötska			
östgötska			
småländska			
skånska			

16. Är det viktigt att bevara dialekter?

Ja Nej

Motivera: _____

17. Är det viktigt att just *din* dialekt bevaras?

Ja Nej

Motivera: _____

18. Jag använder dialekt hemma.

Aldrig

Sällan

Ibland

Ofta

Alltid

19. Jag använder dialekt när jag talar med mina kompisar.

Aldrig

Sällan

Ibland

Ofta

Alltid

20. Har du fått någon undervisning i skolan om den lokala dialekten?

Ja Nej

Om ja: I vilken/vilka årskurs(er) och hur var den utformad – skriva, tala etc. _____

21. Jag använder dialekt i klassrummet.

Aldrig
 Sällan
 Ibland
 Ofta
 Alltid

22. Anser du att det ska vara tillåtet för elever att tala dialekt under lektionstid?

Ja
 Nej

23. Anser du att lärarna ska få tala dialekt under lektionstid?

Ja
 Nej

24. Brukar lärare rätta elever som använder dialektala ord i tal och/eller skrift?

Ja, alltid
 Ja, ibland
 Nej, aldrig
Om ja, när då?

25. Vilket yrke hoppas du utbilda dig till? _____

26. Tror du att man föredrar standardsvenska i det yrket?

Ja
 Nej

27. Tycker du att man ska få tala dialekt i rikstäckande TV? Ja Nej
Tycker du att man ska få tala dialekt i lokal-TV? Ja Nej
Tycker du att man ska få tala dialekt i riksradien? Ja Nej
Tycker du att man ska få tala dialekt i lokalradien? Ja Nej

28. Är det något annat du vill tillägga om din inställning till dialekt i allmänhet och din egen i synnerhet? _____

